

НА ДОПОМОГУ ПРАКТИЧНОМУ ЛІКАРЮ

сті і стандартизації лікарських засобів Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика. Адреса: м. Київ, вул. Дорогожицька, 9.

Слюсар Оксана Андріївна — старший викладач кафедри фармації Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова. Адреса: м. Вінниця, вул. Пирогова, 56.

Ющенко Тетяна Іванівна — кандидат хімічних наук, доцент, завідувач кафедри фармацевтичної хімії Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова. Адреса: м. Вінниця, вул. Пирогова, 56.

Римар Максим Вікторович — кандидат фармацевтичних наук, асистент кафедри контролю якості і стандартизації лікарських засобів Національної медичної академії імені П. Л. Шупика. Адреса: м. Київ, вул. Дорогожицька, 9.

УДК 615.1:615.26:658.8 (477)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ ДЕРМАТОЛОГІЧНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ ЗА 2013 ТА 2018 РР.

І. О. Власенко, Л. Л. Давтян

Національна медична академія післядипломної освіти
імені П. Л. Шупика, м. Київ

Вступ. Український фармацевтичний ринок характеризується значним різноманіттям представлених ЛЗ та знаходиться у динамічному стані. Актуальним є проведення порівняльного аналізу дерматологічних ЛЗ на фармацевтичному ринку для вивчення динаміки та встановлення тенденцій.

Мета. Проведення порівняльного аналізу дерматологічних ЛЗ, що зареєстровані в Україні в 2013 р. та 2018 р.

Матеріали та методи дослідження. Застосовували загальноприйняті системно-оглядовий, порівняльний, графічний, структурний методи дослідження. Використовували офіційні джерела інформації про зареєстровані в Україні ЛЗ та попередні маркетингові дослідження.

Результати. Порівняльний аналіз дерматологічних ЛЗ, зареєстрованих в Україні за період 2013 та 2018 рр. встановив:

– асортимент зареєстрованих ЛЗ групи *D* складав 452 (2018 р.) та 446 (2013 р.) найменувань ЛЗ. За досліджуваний період (2013 — 2018 роки) практично не змінилась кількість зареєстрованих ЛЗ групи *D*, хоча спостерігаються зміни кількості ЛЗ всередині груп, завдяки реєстрації нових ЛЗ і не поновлення ЛЗ, термін реєстрації яких закінчився;

– в 2018 р переважають препарати вітчизняного виробництва (55,3 %), які збільшили свою частку на 3,7 % порівняно з 2013 р. Виробництво деяких ЛЗ давно відомої рецептури дублюються вітчизняними виробниками.

– асортимент групи *D* залежно від ЛФ показав збереження тенденції за даний період домінування кремів та мазей, але в 2018 р. мазі зменшили свою частку на 2,7 %. Збільшили свою частку на 3,7 % розчини порівняно з 2013 р.;

– в 2018 р. комбіновані ЛЗ складають 20,4 % (переважно закордонного виробництва) від арсеналу дерматологічних препаратів, що на 2,5 % менше порівняно із 2013 р.

Висновки. За результатами дослідження зареєстрованих дерматологічних ЛЗ за період 2013 та 2018 рр. встановлено динаміку фармацевтичного ринку України досліджуваних препаратів. Виявлено, що дерматологічні препарати комбінованої дії зменшили свою частку та недостатньо представлені на ринку.

Ключові слова: маркетинг, сегмент ринку, дерматологічні лікарські засоби, багатокомпонентні препарати.

Вступ. За прогнозами компанії Global Business Intelligence Research, світовий ринок дерматологічних лікарських засобів (ЛЗ) може показати сильне зростання в доларовому еквіваленті (до 33,7 млрд дол.) у 2022 році [5]. Український фармацевтичний ринок характеризується значним різноманіттям представлених ЛЗ та знаходиться у динамічному стані [9]. Лідером продажу (з долею ринку 50 — 53 %) є тверді ЛЗ для перорального застосування. Серед ЛЗ для зовнішнього застосування, доля продажу ринку яких складає 12 — 13 %, є дерматологічні препарати, зокрема креми, мазі, гелі [4, 6].

Виходячи з вищевикладеного, актуальним є проведення порівняльного аналізу дерматологічних ЛЗ на фармацевтичному ринку для вивчення динаміки та встановлення тенденцій.

Мета. Проведення порівняльного аналізу дерматологічних ЛЗ за 2013 р та 2018 р., що зареєстровані в Україні.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами для дослідження слугували електронні та паперові офіційні джерела інформації про зареєстровані в Україні ЛЗ [7] та попередні маркетингові дослідження [1-3]. Аналіз ринку проведено за класифікаційною системою АТС (*Anatomical Therapeutic Chemical classification system*), з урахуванням міжнародних непатентованих і торгових найменувань, лікарських форм, країни виробника. Застосовані загальноприйняті системно-оглядовий, порівняльний, графічний, структурний методи дослідження.

Результати. На першому етапі дослідження на підставі контент-аналізу довідників та Реєстру ЛЗ сформовано інформаційний масив асортименту дерматологічних ЛЗ групи *D*, які на момент дослідження були зареєстровані. Окрім того, створено масив аналогічних даних за 2013 р, враховуючи попередні дослідження та дані реєстру (сайт МОЗ щодо реєстрації ЛЗ у попередні роки). В наших дослідженнях не враховані ЛЗ у формі шампунів, в зв'язку з їх незначною кількістю.

За результатом аналізу встановлено, що асортимент зареєстрованих ЛЗ групи *D* становить 452 (січень 2018 р.) та 446 (листопад 2013 р.) найменувань. Динаміка досліджуваних об'єктів за класифікаційною системою АТС за період 2013 — 2018 рр. наведена в табл. 1.

Необхідно відмітити, що за період 2013 — 2018 рр. кількість зареєстрованих ЛЗ групи *D* практично не змінилась. Змінилась кількість їх всередині груп, завдяки реєстрації нових ЛЗ і не поновлення ЛЗ, термін реєстрації яких закінчився. Тільки в групі *D03* кількість нових препаратів, що зареєстровано, майже у двічі менше порівняно з тими ЛЗ, реєстрація яких не поновлення після закінчення терміну реєстрації. А в групі *D06* спостерігається протилежний процес.

При порівнянні результатів дослідження (табл. 1) видно, що динаміка незначна в розрізі підгруп. Так, зменшився відсоток препаратів в групі *D02* (*Препарати із пом'якшувальною і захисною дією*) на 1,2 %; *D03* (*Засоби для лікування ран та виразок*) — на 2,2 %, *D08* (*Антисептичні і Дезінфекційні засоби*) — на 1,2 %. Між тим, в деяких групах збільшилась кількість

ЛЗ: D06 (Антибіотики і хіміотерапевтичні препарати для використання в дерматології) — на 1,4 %; D02 (Кортикостероїди для застосування в дерматології) — на 1,2 %.

Таблиця 1

Динаміка ЛЗ групи D на фармацевтичному ринку України за 2013-2018 рр.

Код групи	Група АТС	Кількість ЛЗ (шт)			
		2013 р	не поновлено реєстрацію за період 2013-2018 рр.	2018 р	зарєєстровані за період 2013-2018 рр.
D01	Противогрибкові препарати для застосування в дерматології налічують	62	18	64	20
D02	Препарати із пом'якшувальною і захисною дією	27	8	25	6
D03	Засоби для лікування ран та виразок	58	23	49	14
D04	Протисвербіжні препарати	6	3	4	1
D05	Антипсоріатичні засоби	2	1	3	2
D06	Антибіотики і хіміотерапевтичні препарати для використання в дерматології	50	10	57	17
D07	Кортикостероїди для застосування в дерматології	96	15	106	23
D08	Антисептичні і дезінфекційні засоби	112	26	108	20
D10	Засоби для лікування акне	18	5	18	5
D11	Інші дерматологічні препарати	15	3	18	6
	Всього	446	112	452	114

Дослідження показало, що на фармацевтичному ринку України в 2018 р. переважають препарати вітчизняного виробництва (55,3 %), які збільшили свою частку на 3,7 % порівняно з 2013 р. Ця тенденція є прогнозованою, враховуючи впровадження в Україні концепції імпортозаміщення [8].

В 2013 р. 31 іноземні країни імпортували в Україну 216 препаратів групи D, зокрема: Німеччина — 19,4 %, Індія — 15,2 %, Польща — 10,6 %, США та Хорватія — по 6,4 %, Російська Федерація та Італія — по 5,5 %, Швейцарія 5,0 % Австрія — 4,6 %. 14 країн, які постачали по 1 найменуванню ЛЗ, що разом складає 7 % від загальної кількості дерматологічних ЛЗ іноземного виробництва.

Аналогічна картина спостерігається й у 2018 р., однак кількість постачальників та найменувань декілька менше ніж у 2013 р. Так, в 2018 р. зареєстровано 202 пропозиції із 29 країн світу. Імпортні дерматологічні ЛЗ надходять на український ринок з країн, серед яких значну частину займають Німеччина (18,3 %), Індія (11,3 %), Польща (11,9 %), Хорватія (8,4 %), Італія (5,9 %), Швейцарія (5,4 %), Великобританія (4,9 %), Йорданія та Російська Федерація по 3,5 %. По 1 препарату групи D постачають 11 країн, що складає 5 % від загальної кількості зареєстрованих в Україні дерматологічних ЛЗ іноземного виробництва.

При аналізі кількості ЛЗ, які надходять з іноземних країн, встановлено, що зменшилась кількість ЛЗ з Індії на 10 найменувань, Німеччини та США — по 5, Австрії — 4, Російської Федерації — 5 найменувань. А збільшилось кількість ЛЗ з Великобританії на 6, Франція — 3, Хорватії — 3, Іспанії — 2 та Йорданії — 2 найменувань.

У 2018 р. на ЛЗ групи D виробництва Республіки Молдова та Аргентини реєстрація вже не поновлена. А зареєстровано нові дерматологічні препарати з Сербії, Македонії і Данії.

Структуризацію ринку імпортих дерматологічних ЛЗ залежно від країни-виробника представлено на рис. 1.

В 2013 р. в Україні ЛЗ групи D випускали 37 фармацевтичних підприємства: ЗАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» (14 найменувань); ВАТ «Фітофарм», ВАТ «Лубнифарм» та ПрАТ Фармацевтична фабрика «Віола» (по 13 найменувань); «ДКП «Фармацевтична фабрика» (м. Житомир) та ВАТ «Київмедпрепарат» (по 9); ВАТ «Хімфармзавод «Червона зірка» та ТОВ «Фармацевтична

компанія «Здоров'я» (по 8); ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ» та ПАТ «Фармак» (по 7); КП «Ліки Кіровоградщини» (5 найменувань), тощо.

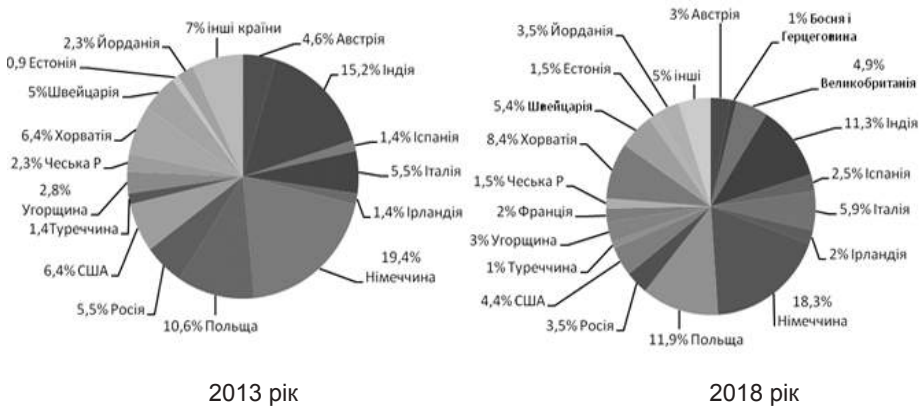


Рис. 1. Структуризація ринку імпортованих дерматологічних препаратів залежно від країни-виробника за 2013 та 2018 рр.

В 2018 р. ЛЗ групи D випускають 33 підприємства. Лідерами за кількістю найменувань дерматологічних ЛЗ є: ВАТ «Фітофарм» (25 найменувань); ПП «Кілафф» та ПрАТ Фармацевтична фабрика «Віола» (по 21); ТОВ «ДКП «Фармацевтична фабрика» (м. Житомир) (15); ВАТ «Лубнифарм» (13); ТОВ «Тернофарм» (11); ДП «Експериментальний завод медичних препаратів Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України» (10 ЛЗ). Але номенклатуру в основному складають давно відомі однокомпонентні прописи та спиртові розчини.

Номенклатуру фармацевтичних підприємств складають різні ЛЗ, у тому числі багатокомпонентні препарати, з використанням сучасних основ. Так, ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я» виробляє 16 найменувань ЛЗ групи D, ВАТ «Хімфармзавод «Червона зірка» — 15; ПАТ «Фармак» — 13; ЗАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» — 11; ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ» — 10; ВАТ «Київмедпрепарат» (м. Київ) — 9 ЛЗ групи D. Проведений порівняльний аналіз дерматологічних ЛЗ залежно від характеру дисперсійної системи (рис. 2) встановив, що в 2013 р. більше половини асортименту складали мазі (32,1 %) та креми (24,0 %). Значну частину (22,7 %) складали розчини, але необхідно відмітити, що це в основному спирто-

НА ДОПОМОГУ ПРАКТИЧНОМУ ЛІКАРЮ

ві розчини (розчин саліцилової кислоти, настоянки календули тощо) та спирт етиловий різної концентрації (під різними торговими назвами), які дублюються українськими виробниками.

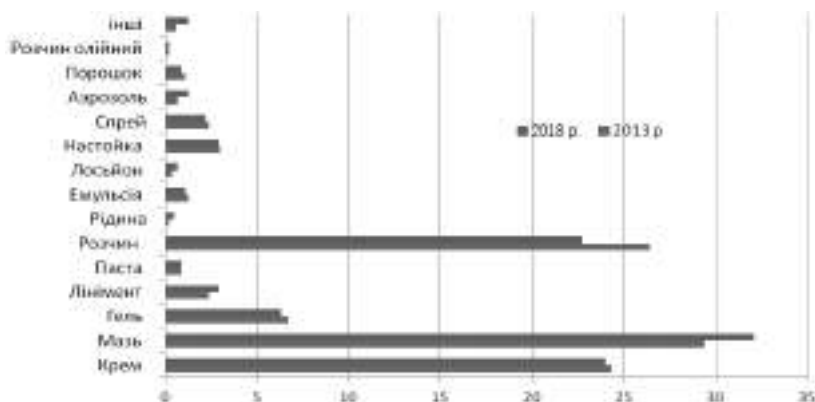


Рис. 2. Сегментація у відсотках дерматологічних ЛЗ залежно від лікарської форми за 2013 та 2018 рр. (інші — піна, олія, пластр, лак, сік).

Порівняння асортименту групи *D* залежно від ЛФ за 2018 р показав, що тенденція збереглася: креми та мазі разом складають більше половини асортименту, однак кількість мазей зменшилась на 2,7 %. Спостерігається на 3,7 % збільшення частки в сегменті розчини порівняно за 2013 р. Тенденція збереглася: це в основному спиртові розчини та спирт етиловий різної концентрації вітчизняного виробництва, при чому, збільшилась кількість виробників спирту етилового у вигляді ЛЗ. Заслуговує на увагу перспективна ЛФ у формі аерозолу та спрею, кількість яких в останні роки збільшилась на фармацевтичному ринку України. Дану нішу заповнюють і вітчизняні виробники. Так, в 2013 р. їх кількість складала: 2,2 % спреї та 1,3 % аерозолі від всіх ЛФ, а у 2018 р. дані ЛФ склали 2,4 % та 0,7 % відповідно.

Аналіз об'єктів дослідження показав монокомпонентність препаратів групи *D*. Комбіновані ЛЗ в 2018 р. складають 92 препарати (20,4 % від загальної кількості препаратів групи *D*), що зменшено в порівнянні з 2013 р. — 102 препарати (22,9 % від загальної кількості препаратів групи *D*).

Висновки. Порівняльний аналіз дерматологічних ЛЗ, зареєстрованих в Україні за період 2013 та 2018 рр. встановив:

– асортимент зареєстрованих ЛЗ групи *D* складав 452 (січень 2018 р.) та 446 (листопад 2013 р.) найменувань. За досліджуваний період (2013 — 2018 роки) практично не змінилась кількість зареєстрованих ЛЗ групи *D*, хоча спостерігаються зміни кількості ЛЗ всередині груп, завдяки реєстрації нових ЛЗ і не поновлення ЛЗ, термін реєстрації яких закінчився;

– в 2018 р. переважають препарати вітчизняного виробництва (55,3 %), які збільшили свою частку на 3,7 % порівняно з 2013 р. Виробництво деяких ЛЗ давно відомої рецептури дублюються вітчизняними виробниками.

– асортимент групи *D* залежно від ПФ показав збереження тенденції за даний період домінування кремів та мазей, але в 2018 р. мазі зменшили свою частку на 2, 7 %. Збільшили свою частку на 3,7 % розчини порівняно з 2013 р.;

– в 2018 р. комбіновані ЛЗ складають 20,4 % (переважно закордонного виробництва) від арсеналу дерматологічних препаратів, що на 2,5 % менше порівняно із 2013 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко І. О. Вивчення асортименту лікарських засобів для місцевого лікування трофічних виразок //Власенко І.О., Іванов Є.А., Давтян Л.Л., Попович В. //Зб. наук. праць співр. НМАПО імені П. Л. Шупика. — К., 2014. — Вип. 23, Кн. 4. — С. 437 — 447.
2. Власенко И. А. Маркетинговое исследование рынка дерматологических лекарственных средств в Украине// И. А. Власенко, А. Дуллах, Е. А. Іванов, Л. Л. Давтян// Разработка, исследование и маркетинг новой фармацевтической продукции: сб. науч. тр. Волгоградский гос. мед. Университет. Пятигорский мед.-фарм институт. — Волгоград, 2014. — Вип. 69. — С. 334 — 337.
3. Власенко І. О. Аналіз лікарських засобів групи D07 «Кортикостероїди для застосування в дерматології» на фармацевтичному ринку України/ І. О. Власенко, А. Дуллах, Л. Л. Давтян// Фармац. журн. — 2014. — № 3. — С. 13 — 17.
4. Деревянюк И. Фармацевтический рынок Украины: анализ долгосрочных тенденций потребления препаратов в зависимости от форм их выпуска/ И. Деревянюк// Фармацевтическая отрасль. — 2014. — № 6. — С. 128 — 129.
5. Мировой рынок дерматологических препаратов. Обзор рынков. Режим доступу:<http://pharma.net.ua/analytic/analysis/15488-mirovoj-rynok-dermatologicheskikh-preparatov-ezhгодno-budet-rasti-na-8>.
6. Спрингфелтер М. Мягкие лекарственные формы для наружного применения/М. Спрингфелтер// Режим доступу:<http://promoboz.com/uploads/articles/351.pdf>.
7. Нормативно-директивні документи МОЗ України. Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua/>.
8. Розпорядження Кабінет Міністрів України від 20 січня 2016 р. № 19-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми реформування та розвитку оборон-

но-промислового комплексу на період до 2020 року». Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/19-2016-%D1%80>

9. Фармацевтический рынок: особенности развития в Украине. Режим доступу: <http://statuspress.com.ua/nisha/farmaceuticheskij-rynok-osobennosti-razvitiya-v-ukraine.html>.

Сравнительный анализ рынка дерматологических лекарственных средств в Украине за 2013 и 2018 гг.

И. А. Власенко, Л. Л. Даветян

**Национальная медицинская академия последиplomного
образования имени П. Л. Шупика, г. Киев**

Введение. По прогнозам компании Global Business Intelligence Research, мировой рынок дерматологических лекарственных средств (ЛС) может показать сильный рост в долларовом эквиваленте в 2022 году. Украинский фармацевтический рынок характеризуется значительным разнообразием представленных ЛС. Исходя из вышеизложенного, актуальным является проведение сравнительного анализа дерматологических ЛС на фармацевтическом рынке для изучения динамики и установления тенденций.

Цель. Проведение сравнительного анализа дерматологических ЛС, зарегистрированных в Украине в 2013 г. и 2018 г.

Материалы и методы исследования. Применили общепринятые системно-обзорный, сравнительный, графический, структурный методы исследования. Использовали официальные источники информации о зарегистрированных в Украине ЛС и предыдущие маркетинговые исследования.

Результаты. Сравнительный анализ дерматологических ЛС, зарегистрированных в Украине за период 2013 и 2018 показал:

– ассортимент зарегистрированных ЛС группы D составлял 452 (2018 г.) и 446 (2013 г.) наименований ЛС. За исследуемый период (2013 — 2018 гг) практически не изменилось количество зарегистрированных ЛС группы D, хотя наблюдается изменение количества препаратов внутри групп, благодаря регистрации новых ЛС и не обновления ЛС, срок регистрации которых истек;

– в 2018 г. преобладают препараты отечественного производства (55,3 %), которые увеличили свою долю на 3,7 % по

сравнению с 2013 г. Производство некоторых ЛС давно известной рецептуры дублируются отечественными производителями.

– ассортимент группы *D* в зависимости от вида лекарственной формы показал сохранение тенденции за данный период доминирования кремов и мазей, но в 2017 г. мази уменьшили свою долю на 2,7 %. Увеличили свое процентное содержание на рынке на 3,7 % ЛС в виде растворов по сравнению с 2013 г ;

– в 2018 комбинированные ЛС составляют 20,4 % (преимущественно зарубежного производства) от арсенала дерматологических препаратов, что на 2,5 % меньше по сравнению с 2013 г.

Выводы. По результатам исследования зарегистрированных дерматологических ЛС за период 2013 и 2018 установлена динамика фармацевтического рынка Украины исследуемых препаратов. Определено, что дерматологические препараты комбинированного действия уменьшили свою долю и недостаточно представлены на рынке.

Ключевые слова: маркетинг, сегмент рынка, дерматологические лекарственные средства, многокомпонентные препараты.

Comparative analysis of the market of dermatological drugs in Ukraine for 2013 and 2018

I. O. Vlasenko, L. L. Davtyan

**Shupyk National Medical Academy
of Postgraduate Education, Kyiv**

Introduction. According to Global Business Intelligence Research, the global market for dermatological drugs (D) may show strong growth in dollar terms in 2022. The Ukrainian pharmaceutical market is characterized by a large variety of drugs represented and is in a dynamic state. Based on the foregoing, a comparative analysis of dermatological drugs on the pharmaceutical market is relevant for studying dynamics and tendencies.

Goal. Conducting a comparative analysis of dermatological drugs, registered in Ukraine for the period of 2013 and 2018.

Materials and methods of research. There was used official information on registered drugs in Ukraine as well as preliminary

НА ДОПОМОГУ ПРАКТИЧНОМУ ЛІКАРЮ

marketing research. Systematic review, comparative, graphical, structural research methods were applied.

Results. A comparative analysis of dermatological drugs registered in Ukraine for the period of 2013 and 2018 has established:

– the range of registered drugs of the group D was 452 (2018) and 446 (2013). During the study period (2013 — 2018), the number of registered drugs of the group D practically did not change, although there were changes in the number of drugs within the groups, due to the registration of new drugs and no renewal of the expired registration drugs;

– in 2018, domestic products (55.3 %) dominate, which increased their share by 3.7 % compared to 2013. The production of some drugs of a long-known formulation is duplicated by domestic producers;

– the range of the D group, depending on the drug form, showed the tendency of domination of creams and ointments for this period, but in 2018, ointments reduced their share by 2,7 %. Solutions are increased their share by 3.7 % compared to 2013;

– in 2018 combined drugs account for 20.4 % (mainly foreign production) of all dermatological drugs, which is 2.5 % less than in 2013.

Conclusions. According to the results of the research of registered dermatological drugs for the period of 2013 and 2018, the dynamics of the pharmaceutical market of Ukraine for investigational drugs was established. It has been found that dermatological preparations of combined action have reduced their share and are not sufficiently represented on the market.

Key words: marketing, market segment, dermatological drugs, multicomponent drugs.

Відомості про авторів:

Власенко Ірина Олексіївна — кандидат фармацевтичних наук, доцент, доцент кафедри фармацевтичної технології і біофармації Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика. Адреса: м. Київ, вул. Дорогожицька, 9, тел.: (044) 205-49-56.

Давтян Лена Левонівна — доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичної технології і

біофармації Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика. Адреса: м. Київ, вул. Дорогожицька, 9, тел.: (044) 205-49-56.

УДК 615.322 : 618.173:616-085

НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СКЛАДУ КОМПОЗИЦІЇ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ КЛІМАКТЕРИЧНОГО СИНДРОМУ

І. С. Коноваленко, Н. П. Половко

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

Вступ. Використання лікарської рослинної сировини для лікування клімактеричного синдрому є актуальним для вивчення.

Мета. Обґрунтування вибору лікарської рослинної сировини для лікування клімактеричного синдрому.

Матеріали і методи. Моніторинг інформації електронних і паперових літературних джерел, комп'ютерний прогноз фармакологічної активності хімічних речовин за програмою PASS (Prediction of Activity spectra of substances).

Результати і висновки. В результаті комп'ютерного прогнозування та огляду літературних джерел щодо біологічної активності діючих речовин в лікарській рослинній сировині перспективними для застосування при клімактеричному синдромі можуть бути використані квітки липи серцевидної, квітки нагідок лікарських, листя кропиви дводомної, листя шавлії лікарської, трава чебрецю повзучого, трава деревію звичайного, трава конюшини лугової, шишки хмелю звичайного, плоди шипшини собачої, насіння сої культурної, корені солодки голої. Передбачається, що лікарському засобу буде притаманна естрогенна, антибактеріальна, протигрибкова, протизапальна, спазмолітична, кровоспинна, а також заспокійлива та вітамінна активність.

Ключові слова: клімактеричний синдром, лікарська рослинна сировина, негормональна терапія.

Вступ. Багаторічне застосування лікарських засобів рослинного походження свідчить про їх ефективність при лікуван-